

Boksamtalet som arbetssätt för förskolebarns lärande om hållbarhet

Originalartikel

Ingrid Pramling Samuelsson^{1*} , Ingrid Engdahl² & Eva Ärlemalm-Hagsér³

¹ Göteborgs universitet

² Stockholms universitet

³ Mälardalens universitet

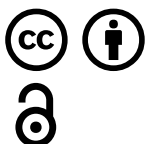
*Korresponderande författare:
Ingrid Pramling Samuelsson
ingrid.pramling@ped.gu.se

Forskning om undervisning och
lärande, förhandspublicerad, 2025
DOI: [10.61998/forskul.v14i1.25666](https://doi.org/10.61998/forskul.v14i1.25666)
ISSN:2001-6131

Förhandspublicerad: 2025-12-08

© 2025 Författarna.

Denna artikel publiceras med öppen
tillgång under villkoren i Creative
Commons. Erkännande-licensen
CC BY 4.0, som tillåter användning,
spridning och reproduktion i vilket
medium som helst, förutsatt att
originalverket är korrekt citerat.

Sammanfattning

Det övergripande syftet med denna studie var att utveckla kunskap om vilket innehåll kopplat till hållbarhet som framträder när förskollärare och barn tillsammans läser och samtar om en bok. Studien har genomförts inom ramen för Ifous forsknings- och utvecklingsprogram *Hållbar förskola*. Inom programmet ges förskollärarna uppgifter som syftar till att vidareutveckla deras kunskap om lärande för hållbarhet och kompetens i att utveckla arbetssätt för barns lärande om hållbarhet. De analyserade texterna i denna studie omfattar 151 inspelade och transkriberade boksamtal mellan förskollärare och barn i förskolan. I resultatet framträder tre olika innehåll som kommuniceras i boksamtalen kopplat till hållbarhet, dessa är: 1) relationer mellan människor, 2) relationer mellan människa och natur och 3) relationer mellan människa och samhälle. Resultaten visar att boksamtal kan ge stöd för barn att utveckla både sitt språk och sitt kunnande om hållbarhet. Studien bidrar därmed till forskningen om hur litteratur kan användas i förskolans undervisning.

Nyckelord: kommunikation, boksamtal, förskola, hållbar utveckling, kompetensutveckling

Abstract

The overall aim of this study was to develop knowledge about which content linked to sustainability is communicated when preschool teachers and children read and talk about a book together. The study takes place within the Ifous research and development program *Sustainable preschools*. Here, participants are given tasks to further develop their knowledge of learning for sustainability and working methods for children's learning about sustainability. The analyzed texts in this study include 151 recorded and transcribed book talks between preschool teachers and children in preschool. The result highlights three different contents linked to sustainability. These are: 1) relationships between people, 2) relationships between people and nature, and 3) relationships between people and society. The results show that book talks may support children in developing both their language and their knowledge of sustainability. The study thus contributes to research on how literature can be used in preschool teaching.

Keywords: communication, book talks, early childhood education and care, sustainable development, competence development

Introduktion

Hållbar utveckling eller hållbarhet, som är det begrepp som vi använder i denna artikel, är ett innehåll som har fått en framträdande plats i Läroplan för förskolan – Lpfö 18 (Skolverket, 2025). Dels som en övergripande princip för utbildningen i förskolan, dels som specifika mål, där förskollärare och övrig förskolepersonal har ansvar för att skapa förutsättningar för att varje barn utvecklar kunskaper och förmågor om och för hållbarhet. Normer och värden samt målskrivningar relaterade till hållbarhet genomsyrar läroplanen och sträcker sig från tydligt utpekande ”förståelse för hur människors olika val i vardagen kan bidra till en hållbar utveckling” över ”nyfikenhet, kreativitet och lust att leka och lära” och ”intresse för och förmåga att uttrycka tankar och åsikter så att de kan påverka sin situation” till mål om hälsa, rörelse, välbefinnande samt kunskap om naturens kretslopp, etiska dilemman och livsfrågor i vardagen (se Skolverket, 2025, s. 12–17).

Dessa normer och värden samt målskrivningar ställer krav på kompetens att som förskollärare kunna kommunicera med barn om komplexa frågor och innehåll (Pramling Samuelsson m.fl., 2024). Det kan handla om klimatförändringar, hotad biologisk mångfald, krig och konflikter, rättvisefrågor, fattigdom och hunger och hur dessa frågor blir aktuella för barn och personal i deras vardag (Ärlemalm-Hagsér, 2022). I denna studie är det övergripande syftet att utveckla kunskap om vilket innehåll som framträder kopplat till hållbarhet när förskollärare och barn tillsammans läser och samtalar om en bok.

Innehåll och arbetssätt är i förskolan tätt sammanvävda med fokus på barns allsidiga utveckling och lärande. Innehållsområden som natur, kultur och samhälle är sedan länge del av förskolans pedagogiska verksamhet med arbetssätt inriktade mot lek, skapande, kommunikation och temaarbete (se till exempel Socialstyrelsen, 1987). I förhållande till hållbar utveckling har aspekter av social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet varit framträdande innehållsliga områden inom den svenska förskolan under lång tid (Ärlemalm-Hagsér, 2013). Förskolan var också tidig med att engagera sig i miljöundervisning på 1970-talet och med att arbeta utifrån Agenda 21 på 1990-talet. Kopplat till barns lärande har till exempel naturen historiskt sett varit ett viktigt innehåll i svensk förskola, som inledningsvis till och med benämndes barnträdgård. Varje barnträdgård hade en köksträdgård där barnen kunde följa processer från frö till planta och även delta i skötseln av trädgårdslandet (Sandels, 1945). Teman om djur och natur var vanliga och innehållet förstärktes via böcker och högläsning (Johansson & Åstedt, 1996).

Att förskolan och dess utbildning och undervisning har betydelse i arbetet för hållbarhet har under lång tid poängterats i olika internationella policydokument. UNESCO, FN:s organ för utbildning för hållbar utveckling, är en av de största aktörerna gällande internationell policyutveckling och har sedan 2005 arbetat med olika initiativ kring denna utbildning, inledningsvis genom en dekad för hållbar utveckling 2005–2014. I UNESCO:s arbete har de tre dimensionerna, miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet varit viktiga (UNESCO, 2005). De *Globala målen för hållbar utveckling* (FN, 2015) visar innehållet för Agenda 2030. Mål 4 behandlar *God utbildning för alla*, där delmål 4.2 pekar ut utbildning för de yngsta barnen och i delmål 4.7 lyfts hållbar utveckling in som ett innehåll som bör genomsyra utbildning för alla åldrar:

Senast 2030 säkerställa att alla studerande får de kunskaper och färdigheter som behövs för att främja en hållbar utveckling, bland annat genom utbildning för hållbar utveckling och hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämställdhet, främjande av en kultur av fred, icke-våld och globalt medborgarskap samt värdesättande av kulturell mångfald och kulturens bidrag till hållbar utveckling. (Delmål 4.7, FN, 2015)

UNESCO:s handlingsplan (2020) lyfter vidare fram att arbetet med hållbarhet ska knytas till allas vardag för att alla ska känna sig delaktiga och poängterar betydelsen av emotionellt lärande som en aspekt av social hållbarhet, det vill säga att arbeta med empati och medkänsla för andra människor och planeten, och att leda förändringen för en hållbarare värld. Att utformningen av läroplaner har betydelse för utbildning och lärande för hållbarhet poängteras både i UNESCO:s handlingsplan (UNESCO, 2020) och i forskning (Elliott m.fl., 2020; Ohlsson m.fl., 2022). Läroplansmål om hållbarhet har visat sig vara viktiga för att påverka utbildningen bort från avgränsade ämnesinnehåll till helhetliga vardagsmål för hållbarhet.

UNESCO (2020) talar idag om flera samtida kriser: den planetära krisen, klimatkrisen, utsläppen av avgaser samt hotet mot biologisk mångfald, vilka alla är relaterade till något som människor har orsakat. För att komma åt den nödvändiga förändringen beskriver UNESCO i sin handlingsplan (2020) om en holistisk och transformativ, förändrande, utveckling i hela samhället. Detta är även framträdande i forskning om lärande för hållbarhet.

Jickling och Sterling (2017) skriver fram betydelsen att utrusta barn och unga med dels de kunskaper som behövs för att svara mot komplexa och svåra miljö-, ekonomiska och sociala utmaningar, dels kompetenser i kritiskt och etiskt förhållningssätt och handlingskompetens. De förordar en utbildning som ifrågasätter och stör ohållbara förgivettaganden, förståelser och tillvägagångssätt – ett transformativt arbetssätt. Säfsström och Östman (2020) framhåller behovet av undervisning som kännetecknas av att vara transaktiv – att barn och unga ges möjligheter att vara aktiva genom att utmana värderingar och generera nya värden som kan stödja transformativa sätt att tänka och handla.

Inom forskningen har ett antropocentriskt perspektiv synliggjorts – att människor påverkar naturen, jorden och atmosfären negativt – vilket vi ser i klimatförändringarna under de senaste decennierna. Denna tidsålder benämns ofta som antropocen (Sörlin, 2017). Ärlemalm-Hagsér (2022) visar i en studie av förskollärares berättande om sitt arbete med hållbarhet i förskolan att det hos förskollärarna verkar finnas en grundläggande förståelse för vikten av att arbeta med hållbarhet, trots att begreppet antropocen inte används. De hänvisar till att jordens resurser inte kommer räcka till och att människan genom sin livsstil påverkar klimatet. Enligt Ärlemalm-Hagsér framträder att förskollärarna i studien främst arbetar med barnen om hållbar resurshantering, källsortering och att lära om naturen.

Mellor (2005) diskuterar de sammanflätningar och den komplexitet som framträder i frågeställningar om människans relation till hållbarhet. Hon lyfter tre aspekter: 1) relationen människa–människa, 2) relationen människa–natur, 3) liksom att dessa två motsatspar tillsammans bildar en dubbel dialektik – relationen människa–människa och människa–natur. Aspekterna har teoretiskt styrt vår förståelse om hållbarhet och att hur världen tolkas och organiseras har sin utgångspunkt i historiska, kunskapsteoretiska och kulturspecifika förståelser om naturen och människan (se vidare i Ärlemalm-Hagsér, 2013).

Tidigare forskning har visat att en av de faktorer som mest påverkar barns förståelse för sin omvärld är kvaliteten i kommunikationen med vuxna (Doverborg m.fl., 2019). Barns språkutveckling har under de senare åren givits en större betydelse i förskolans läroplan (Skolverket, 2025) där högläsning och samtal runt böcker ses som en viktig aktivitet för barns språklärande.

Barnen ska erbjudas stimulerande läsmiljöer som skapar intresse och nyfikenhet för såväl skönlitteratur som sakprosa och andra texter. De ska få lyssna till högläsning och ges möjlighet till delaktighet genom att samtala om texter och bilder. Förskolan ska uppmuntra och ta tillvara barns nyfikenhet och intresse för att kommunicera på olika sätt. (Skolverket, 2025, s. 8)

Vid den senaste revideringen av förskolans läroplan (Skolverket, 2025) förtydligades att varje barn ska ges förutsättningar att utveckla "intresse för litteratur, berättelser, bilder och texter samt sin förmåga att använda sig av, tolka, ifrågasätta och samtala om dessa" (s. 14) och i riktlinjerna för förskollärare angavs att varje barn ska "utmanas och stimuleras i sin språkutveckling och utveckling av kommunikation", samt "få förutsättningar att utveckla intresse för såväl skönlitteratur som sakprosa och andra texter" (s. 16).

Forskning visar att det inte är högläsning i sig som har betydelse för barns förståelser och deras språkutveckling, utan hur man kommunicerar vid bokläsning (Beck & McKeown, 2001; Bylund & Björk-Willén, 2015). Detta innebär att bokläsning är viktigt i förskolan för barns lärande och utveckling. Detta kräver förskollärare med professionell förmåga att kunna genomföra samtal om böckers innehåll och som kan intressera barn för att delta i boksamtal (Pihl, 2022).

Mot denna bakgrund valde vi i föreliggande studie att låta förskollärare som deltog i utvecklings- och forskningsprogrammet *Hållbar förskola* genomföra boksamtal med fokus på hållbarhet med barn i deras barngrupper. När vi i denna artikel talar om boksamtal, så avses inte en specifik metod eller modell för samtalen (Chambers, 2014), utan just arbetssättet, att förskollärare läser böcker och har ett samtal med barn kring innehållet i boken. Denna kommunikationsprocess gör att visst innehåll görs synligt av barn och vuxna tillsammans (Backman, 2020). Boksamtalen knyter ihop förskollärarens kompetens att kommunicera med barn med innehåll kopplat till hållbarhet utifrån en vald bok. De deltagande förskollärarna har själva valt vilken bok de vill läsa och samtala kring. Samtalen genomfördes med enskilda barn eller i mindre grupper. Utifrån vårt syfte att utveckla kunskap om vilket innehåll som framträder kopplat till hållbarhet när förskollärare och barn tillsammans läser och samtalar om en bok, ställde vi oss följande forskningsfråga: Vilket innehåll relaterat till hållbarhet görs synligt i boksamtalen mellan förskollärare och barn?

Samtalet som grund för barns vidgade förståelse av hållbarhet

Att tänka framåt och att tänka nytt – att kunna föreställa sig något – är en viktig aspekt av hållbarhetsarbete (Jickling & Sterling, 2017; Säfström & Östman, 2020). Detta sätt att kommunicera blir framåtsyftande i jämförelse med när man reflekterar, då man som utgångspunkt tänker tillbaka på något. Som förskollärare måste man kunna föreställa sig hur en hållbar förskola och hållbar framtid kan vara för att kunna samtala om och iscensätta detta med barn.

Bruner (2006) lyfte fram skillnaden mellan narrativa (berättande) och paradigmatiska samtal (vetenskaplig och logiska), där han menar att i narrativen finns utrymme för intentionella handlingar och barns erfarenheter. Pihl (2022, s. 19) skriver att "... båda dessa tankesätt, eller sätt att tala, är viktiga för att möjliggöra olika sätt att organisera kunskap, förstå och minnas" (vår översättning).

Redan Vygotsky (1998) pekade på att berättelser är en betydande del av människors dagliga liv som bidrar till att barn skapar sin identitet, sin historia och sociala praktik. Vygotsky visade också i *Fantasi och kreativitet i barndomen* (1995) hur barns fantasi och föreställningsförmåga är relaterat till deras tidigare erfarenheter, vilket enligt Vygotsky utgör byggstenarna för vidare fantasi och möjlighet att föreställa sig något.

Kall med flera (2024) fokuserar berättelser för att utveckla och fördjupa lärandet för hållbar utveckling i förskolan. I deras studie analyseras 21 berättelser som har utvecklats genom samskapande mellan förskollärare och barn. Resultatet visar att berättelsen som arbetssätt möjliggör för utforskande och delade upplevelser av hållbarhet mellan barn och vuxna.

I svensk förskola har högläsning under lång tid varit ett viktigt arbetssätt för att utveckla barns språk och lärande (SOU 1972:26), även om högläsningen har praktiserats på olika sätt (Simons-

son, 2004). Den kunskap barnet tidigare har utvecklat ligger till grund för hennes/hans förmåga att förstå och föreställa sig. Barn behöver å ena sidan ha fått erfarenheter av olika synsätt av vad det kan betyda att skapa en hållbar värld för att förstå innehållet vid bokläsning (Nilsen m.fl., 2023). Å andra sidan så bidrar också bokläsandet och kommunicerandet om böcker till att barn får nya erfarenheter som kan bidra till utvecklingen av förståelse för hållbarhet. Ofta benämns utvecklande bokläsning som ett dialogiskt läsande, där vuxna och barn delar arenan (Cohrssen m.fl., 2015). Det dialogiska läsandet kan se olika ut och förefaller vara relaterat till hur förskolläraren förbereder läsandet, vilket förhållningssätt hon eller han har och hur personen uppfattar syftet med bokläsningen (Kindle, 2011).

För att utveckla kunskap och förståelse för olika fenomen behöver barn enligt Backman (2023) många olika typer av litteratur, så som faktalitteratur, skönlitteratur, bilderböcker, poesi med mera. Backman visar också att när barn har med sig tidigare erfarenheter om ett innehåll i form av sakliga framställningar från faktaböcker - bidrar detta till deras lärande.

Som tidigare lyfts har kommunikationen mellan barn och vuxna avgörande betydelse för barns lärande. Pramling (2023) argumenterar för att kommunikation, lek och fantasi hör ihop och att böcker och berättande är en viktig del i kommunikationsförmågans utveckling. Vidare bidrar bokläsandet till att barn kan få erfarenheter av saker som de inte kan uppleva på något annat sätt, såsom stenåldern, månen, Sydpolen, Afrikas djur etcetera. Pramling påpekar dock att varje aktivitet, till exempel ett boksamtal, förutsätter kunnande eller erfarenhet, för att barn ska kunna delta aktivt. Det är därför viktigt att förskollärare tar reda på vad barn har för tidigare erfarenheter av olika fenomen och av att samtala om böcker. De yngsta barnen behöver uppleva konkreta situationer som de kan relatera till, medan äldre förskolebarn kan tänka och föreställa sig abstrakt och uppfatta andra typer av relationer i samhället (Hwang m.fl., 2005).

Mot den här bakgrunden och utifrån ett kommunikationsteoretiskt perspektiv (Bruner, 2006; Vygotsky, 1998) har vi i denna studie studerat förskollärares kommunikation med barn med avseende på vad som framträder i boksamtalen relaterat till hållbarhet.

Avslutningsvis, det finns mycket forskning om boksamtal, men få studier specifikt om boksamtalet som arbetssätt i relation till lärande om hållbarhet i förskolan. Det finns ett behov av att utveckla kunskap om hur förskollärare väljer att fokusera på olika innehåll kopplat till hållbarhet, vilket är fokus i denna artikel. Denna studie kan med andra ord bidra med kunskap om hur boksamtal mellan vuxna och barn i förskolan kan vara ett stöd i undervisningen om komplexa innehåll, som till exempel hållbarhet.

Metod

Studiens övergripande syfte var att utveckla kunskap om vilket innehåll som framträder kopplat till hållbarhet när förskollärare och barn tillsammans läser och samtalar om en bok. I denna kvalitativa studie används tematiserad innehållsanalys (Braun m.fl., 2019) som analysverktyg och analysen skedde genom en abduktiv process (Alvesson & Sköldberg, 2017), med syfte att studera vilket innehåll om hållbarhet som görs synligt i samtal mellan förskollärare och barn i transkriberade boksamtal.

Genomförandet av studien och dess datagenerering skedde inom forsknings- och utvecklingsprogrammet *Hållbar förskola* (Ifous, 2021) 2021–2024. Programmet började hösten 2021 och var inne på sitt tredje år när de omkring 200 deltagande förskollärarna ombads att genomföra bok-samtal med barn i sina barngrupper. Boksamtalen spelades in och transkriberades av förskollärarna och transkriptionerna laddades upp av de deltagande själva via en länk till en säkrad plats vid Mälardalens universitet. Förskollärarna anonymiserade sina transkriberade texter, genom att inte använda barnens eller sina egna namn. I excerpten har vi valt att kalla alla förskollärare

F och alla deltagande barn benämns med B och löpande siffra. Excerpten kommer alltså från olika barnsamtal, men alla deltagare benämns med F och B och representerar alltså många olika individer. Eftersom studien inte granskar skillnader mellan olika individer valde vi att göra på detta sätt vilket också enligt vår mening ökar läsbarheten. Omfattningen av de 151 transkriberade samtalen varierade mellan 11 rader och 16 sidor.

Etiken följer Vetenskapsrådets riktlinjer (2024), vilket bland annat innebär att förskollärare skriftligt har godkänt att de vill delta i studier kopplat till Ifous-programmet *Hållbar förskola*. De kunde även avstå genom att välja att inte genomföra och transkribera boksamtalen eller att genomföra uppgiften men sedan inte ladda upp något på den anvisade länken till platsen för säker dataförvaring vid Mälardalens universitet (NextCloud). Vikten av att säkerställa barnens samtycke till samtalen poängterades i informationen om uppgiften. Forskningsprojektet i sin helhet har behandlats av Etikprövningsmyndigheten (dnr 2021-06472.01). Alla transkriberingar har anonymiserats och namn och plats har tagits bort.

De deltagande förskollärarna har i tidigare uppgifter skriftligt beskrivit frågeställningar om sin praktik med avseende på utbildning, undervisning och miljö relaterat till hållbar utveckling (Engdahl m.fl., 2021), samt beskrivit sina motiv för att arbeta med hållbar utveckling (Ärlemalm-Hagsér m.fl., 2023). De har även arbetat med Svenska OMEP:s¹ skala för hållbarhet i förskolan (Svenska OMEP, 2020), vilken de menar har fördjupat och vidgat deras syn på vad hållbarhet kan vara samtidigt som granskningen av deras arbete ansågs ge dem relevant feedback (Engdahl m.fl., 2024). De har även i ett tidigare skede genomfört barnsamtal kopplat till hållbarhet som har spelats in och transkriberats (Engdahl m.fl., 2023). I dessa barnsamtal visade det sig att förskollärarna genomförde de systematiska barnsamtalen på tre kvalitativt olika sätt: 1) gemensamma dialoger mellan barn och förskollärare, 2) som fråga-svar, med fokus på att komma ihåg, och 3) förskolläraren följer barnet utan att styra inriktningen (Engdahl m.fl., 2023). Detta resultat synliggör olika sätt att kommunicera med barn om specifika innehåll som deltagarna har arbetat med i sina förskolor (se även Pramling Samuelsson m.fl., 2025). Resultaten från den tidigare uppgiften initierade denna studies forskningsfråga: Vilket innehåll relaterat till hållbarhet görs synligt i boksamtalen mellan förskollärare och barn?

Data

Hela datamaterialet består av 151 boksamtal uppladdade av 151 förskollärare (av 200 deltagare i programmet). Samtalen analyserades med fokus på det innehåll som framträder i samtalen relaterat till hållbarhet. Deltagarna, barn och vuxna, hade själva fått bestämma vilken bok de ville läsa, detta då forskarnas utgångspunkt och synsätt är att det är möjligt att lyfta hållbarhetsfrågor oavsett vad boken handlar om. Totalt hade förskollärarna använt sig av 102 olika böcker, varav *Alla får åka med* (Tidholm) hade använts oftast (7 gånger). Andra böcker som använts av flera förskollärare är böckerna om *Castor* (Klintberg), *Havsmonster i knipa* (Thorsen), *Frida frågvis* (Pierre), *Gropen* (Adbåge) och *Greta återvinner* (Astley & Baker). Totalt genomfördes 44 samtal med barn mellan ett och tre år och 107 med äldre barn (3–5).

Analys

Boksamtalen analyserades genom en tematiserad innehållsanalys (Braun m.fl., 2019) i en abduktiv process (Alvesson & Sköldberg, 2017). I analysen samlades alla transkriberade samtal i en gemensam kohort och utgjorde därmed tillsammans underlag för analysen. Det var inte de en-

1 OMEP, Organisation Mondiale pour L'Éducation Préscolaire (World Organisation for Early Childhood Education), en NGO som arbetar för bästa möjliga villkor för barn i åldrarna 0–8 år.

skilda böckernas innehåll som var i fokus för analysen utan den data som analyserades hämtar underlag från alla samtal. Därmed valde vi att inte namnge boktitel för respektive excerpt. De transkriberade boksamtalen lästes i en första fas igenom och granskades flera gånger för att dels få en överblick av helheten, dels för att urskilja vilket innehåll med koppling till hållbarhet som framkommer i boksamtalen.

Eftersom deltagarna tidigare arbetat med UNESCO:s tre dimensioner – miljö, ekonomisk och social hållbarhet – valdes dessa dimensioner till att utgöra förgrunden för analysens andra fas, där innehåll kodades i relation till dessa dimensioner. I analysens tredje fas utgjorde de tre dimensionerna i stället bakgrund i en växelgång med de innehåll som framträdde i förskollärares och barns samtal och därmed öppnade analysen för en fördjupad förståelse för det innehåll som framträdde i samtalen och hur dessa innehåll kunde tolkas utifrån ett transformativt och transaktivt förhållningsätt (se Jickling & Sterling, 2017; Säfström & Östman, 2020). Dessa faser av analysen resulterade i att olika former av relationer framträdde (se Mellor, 2025). Slutligen i den avslutande fasen sammanfördes dessa relationer till tre teman; relationer människor emellan, relationer människa och natur samt relationer mellan människa och samhälle.

I ovan beskrivna analysarbete har en av författarna gjort den huvudsakliga analysen. Därefter har de övriga författarna granskat de transkriberade boksamtalen och bearbetat resultatet för att säkerställa dess tillförlitlighet. De tre temana i resultatet illustreras genom excerpt. Vi har i vissa excerpt lagt in förtydliganden. Dessa har markerats med hakparenteser. I några excerpt finns även parenteser, dessa är inlagda av den förskollärare som transkriberade boksamtalet. I studiens resultat som beskrivs nedan framträder barns erfarenheter och tankar om olika innehåll som kan kopplas till deras förståelser för hållbarhet. Initiativet till dessa samtal kan komma både från barnen och från förskolläraren.

Resultat

Resultatet beskrivs utifrån tre teman: 1) relationen människor emellan, 2) relationen människa och natur och 3) relationen mellan människa och samhälle, där relationella aspekter mellan människor, natur och samhälle tar olika form. I det första temat visar sig relationer mellan människor och olika aspekter av dessa. I det andra temat blir olika relationer mellan människa och natur framträdande. I det tredje temat framträder ett helhetligt samhällsperspektiv för människans relation till miljö, klimat och samhälle. Varje tema har flera olika innehållsinriktningar som illustreras genom excerpt. I exemplen som beskrivs nedan kan initiativet till innehållet ha tagits antingen av förskolläraren eller av barnen och oftast ingår exemplet i ett länge samtal mellan förskollärare och barn. I resultatredovisningen har vi prioriterat att visa på mångfalden i samtalens innehåll för att låta resultatet blir mer transparent. Låt oss först presentera en översikt av de innehållsteman som framträder relaterat till barns åldrar.

Tabell 1.

Boksamtalens fördelning på teman och ålder

Relationen	1–3 år	3–5 år
1. Människor emellan	24	34
2. Människa – natur	16	45
3. Människa – samhälle	4	28
Summa: 151	44	107

Tabell 1 visar hur innehållet i samtalen fördelar sig, dels med avseende på ålder: yngre (1–3 år) och äldre (3–5 år) förskolebarn, dels i relation till de tre teman som framträdde genom analysen av samtalen. Vi ser i tabell 1 att alla teman finns företrädde både i de yngsta och de äldsta barnens samtal. Förskollärarna tillsammans med de yngsta barnen kommunicerar oftast inom temat relationen människor emellan (cirka 50 % av deras samtal). De äldsta barnen kopplar ofta till temat relationen människa och natur (cirka 45 % av samtalen) medan temat relationen mellan människa och samhälle togs upp i cirka 25 procent av deras samtal. Det är intressant att notera att barn i alla åldrar samtalar om de första två temana, medan det tredje temat främst framträder i de äldre barnens samtal.

Relationen människor emellan

I det första temat, relationen människor emellan, fann vi att det framför allt handlar om sociala förmågor som hur man ska vara mot varandra, som kompisar, att vara vänner, eller att kunna dela med sig. Men relationer handlar också om hur man ska vara rädd om varandra, det vill säga hur man kan visa omsorg om eller hjälpa någon som till exempel har gjort sig illa. Det handlar även om betydelsen av att lyssna på varandra, att respektera varandras olikheter och önskningar samt viljan att samverka.

Det vanligaste samtalsinnehållet handlar om sociala aspekter relaterat till *känslor* och *hur man ska vara mot varandra*, hur det känns om någon säger något elakt till någon eller om man att inte få vara med och leka.

- F: Vad vill du att jag eller kompisarna ska göra när någon varit taskig?
 B2: Då blir jag ledsen.
 F: Vad vill du man ska säga då?
 B2: Kan jag få en kram? Vill du ha en kram och krama tycker jag. Då känns det lite bättre!
 [...]
 B1: När dom vill ha hjälp måste dom be om det.
 F: Hur vet man att någon behöver hjälp?
 B2: Man ropar och frågar den som man vill hjälpa, typ en kompis kan man fråga. Om någon är ledsen också, då kanske den vill ha hjälp med att bli glad!

Att alla ska vara snälla mot varandra så att alla blir glada, är ett budskap som kommer fram i nästan alla samtal kring hur man ska vara mot varandra. Om man får en kram blir man glad. Det handlar också om varför man blir ledsen, som framträder i excerpten nedan.

- F: Ja, ni brukar sitta tillsammans med väskor i kartongen när ni leker. Jag tycker det verkar som om Stickan inte lånar ut sina saker till Ester [från boken]. Vad tror ni?
 B2: Så gör inte vi.
 F: Är ni alltid sams?
 B3: Då gråter vi.

Även här ser vi ett exempel på hur man ska vara mot varandra, generös och kunna låna ut sina saker, och hur man känner sig om man är osams. Samtal om denna typ av innehåll slutar vanligen med hur man ska vara mot varandra på ett positivt sätt för då blir alla glada. Men framför allt handlar det om aktörskap, det vill säga att aktivt agera för att lösa problem eller konflikter på ett juste sätt.

Den sociala samvaron kan också handla om *olikheter mellan människor* vilket blir synligt i detta exempel om familjerelationer.

- F: Vad är en familj?
- B1: Man ska vara med pappa och mamma och lillebror.
- F: Det var Mai [figur i boken som de har läst] som bodde med två pappor.
- B2: Två pappor?
- F: Så kan det vara, dom är också en familj.
- [...]
- F: Att hon bor hos sin mamma ibland och hos sin pappa ibland. För mamma och pappa bor inte i samma hus längre, så kan det också vara.

Här kan vi se hur bilden av en familj vidgas av förskolläraren och blir fokus i kommunikationen, något som kan bidra till barnets förståelse för att familjer kan se olika ut. Oliket visar sig också nedan i kommunikationer kring *genusfrågor* och *vem som bestämmer om hur man får vara*. Detta kan också tolkas utifrån vad som kan vara möjligt i förhållande till kön och en fråga om likvärdighet och demokrati.

- F: Men jag tycket det var intressant att den här mamman tyckte att pojkar ska inte ha klänning, men sen kunde ändra sig! Varför tror du hon ändrade sig?
- B1: För att klänning är fint!
- F: Tror du att pojken tog på sig klänningen?
- B2: För hans kompisar skulle kanske skratta om inte en annan kille har klänning.
- F: Vem ska bestämma då?
- B3: Det ska barnet göra.

I samtalet berättar B3 att det är barnen själva som ska bestämma hur de ska vara klädda även om barnet B2 verkar medveten om att det inte är helt enkelt att överskrida vissa normer, som att pojkar har klänning. Utifrån ovan excerpt framträder innehållsliga frågor om jämställdhet och valmöjligheter som kan kopplas till ett socialt hållbarhetsperspektiv.

Samtalen kommer också in på att *bestämma* såväl som att *samverka*, frågor om relationer och rättvisa människor emellan. Här talas det ibland om att dela med sig.

- F: Hur tycker ni det ska vara för att det ska vara rättvist?
- B3: Då gör alla lika.
- B1: Fast vuxna borde göra mer för de är stora.
- B2: Barnen borde bestämma!
- F: Tycker ni det är rättvist här på förskolan?
- B2: Ja!
- B3: Ja, fast idag tog [avkodat namn på barn] alla rockringaran ute på gården. Det är inte rättvist!
- B1: Vi behöver inte jobba som i boken, men vi bestämmer inte heller!
- F: Bestämmer ni inte något?
- B3: Jo vad vi ska leka och sån't som barn gör!

Ett närliggande tema handlar om att *säga "Stopp!"*, när man inte vill ha en kram eller att någon blir närgången på andra sätt. Personlig och kroppslig integritet har lyfts fram i förskolans läroplan som betydelsefullt för barns möjlighet att själva styra hur och när de vill bli rörda av någon annan.

- B1: Ja, är man ledsen så kan man också krama den.
 F: Ja en kram så kanske det känns bättre. Vill alla kramas?
 B2: Man får fråga först!
 F: Fråga om kompisen vill ha en kram?
 B2: Ja, man kan välja då!

I de två excerpten ovan om att bestämma ger barn uttryck för sin rätt som barn att få bestämma. Språk blir också viktigt i kommunikationen människor emellan i form av att *lyssna på varandra*, att *bli vänner* och *kunna säga förlåt* om man har gjort något som har gjort någon annan ledsen.

- F: Hur är man en bra kompis?
 B1: Man måste vara snäll och inte slåss, för då blir någon ledsen. Ibland när jag brukar låna ut mina halsband till en kompis, då är jag snäll.
 F: Ja då delar du med dig av det du har, hur vet man när man är en bra kompis?
 B2: Man lyssnar och inte avbryter sin kompis, sen kan man leka med den och visa respekt.
 B3: Jag har övat på att lyssna på varandra, då är man respektfull.

Kommunikation mellan människor lyfts fram på olika sätt. Här ovan ser vi hur barnen kopplar lyssnande till respekt. Vuxna sägs också behöva lyssna till barns röster. I relationen mellan människor framstår lyssnandet som centralt för att kunna komma överens, vilket förskolebarn i dessa samtal uttrycker.

Sammanfattningsvis ser vi i excerpten inom temat relationen mellan människor att fokus har olika innehåll, men att samtalen inom detta tema är tydligt kopplade till den sociala dimensionen av hållbarhet. Vi har i detta tema sett hur fokus i boksamtalen handlar om sociala relationer, ofta kopplade till hur man ska vara som människa. Känslor spelar en stor roll. Man kan anta att tanken bakom resonemangen är att en mer hållbar värld kan skapas om vi som människor beter oss snällt mot varandra, delar med oss och respekterar varandra. Framför allt kan man se detta som att barn sinsemellan och barn och vuxna i förskolan utvecklar empati, omsorg och solidaritet med andra. Samtalen innehåller flera exempel på barns aktörskap i ansvaret för relationerna. Deras tankar om lösningar på olika konflikter, problem och dilemman visas genom olika förslag till förhandlingar och utgör i sig exempel på ett transaktivt förhållningssätt. Detta kan också ses som att i kommunikationen mellan barn och vuxna läggs grunden för hållbara relationer. Barnen uttrycker också sina tankar om vem som bestämmer, något som i förlängningen kan utvecklas till olika aspekter av demokrati. I de redovisade excerpten betonas barns rätt att få sin röst hörd, att barn har rättigheter. Att erkännas integritet och att bli respekterad är även detta framträdande i dessa samtal, innehållsaspekter som kan ses som förutsättningar för ett hållbart samhälle och som avgörande aspekter inom den sociala dimensionen av hållbarhet.

Relationen människa och natur

I det andra temat, relationen människa och natur, framträder att människor påverkar naturen, jorden och atmosfären. Analysen visar även ett innehåll som utmanar ett antropocentriskt perspektiv. I några samtal återfinns ett perspektiv där människa och natur är sammanlänkade och beroende av varandra.

I detta tema är det vanligaste innehållet att man talar om *källsortering* och *att kompostera*, samt *återvinning som en process*. Här beskrivs skräpsamlarmonster och miljöhjältar lyfts ofta fram. Källsorteringen kan vara i egentillverkade lådor eller köpta förvaringskärl med symboler för olika material.

- F: Hur tänker ni, vart ska man kasta pizzakartongen?
- B1: Såklart man kastar den i rätt låda.
- B3: Titta de har kastat massor av skräp där. De har ju inte källsorterat rätt. Den ska vara i lådan med kartong.
- [...]
- F: Kan ni berätta mer hur ni tänker? Vi har ju blivit bra på att återvinna och sortera rätt på förskolan, men vi är det hemma också.
- B1: Jag brukar påminna mina föräldrar när de slarvar, men ofta gör de rätt, ha, ha, ha.
- B3: Om vi hjälps åt så kan vi spara resurser och då kan vi vara med och rädda vår värld. Lite i alla fall.
- B2: Ja, då blir vi miljöhjältar!
- [...]
- F: Vem var det vi mötte i sagan?
- B1: Kompostina!
- F: Finns hon hos oss på avdelningen?
- B1: Ja.
- F: Vad gör Kompostina då?
- B1: Äter mat som vi slänger från tallriken.
- F: Äter hon hur mycket som helst?
- B1: Nej, då får hon ont i magen. Man ska inte slänga så mycket.

Man kan i excerpten ovan notera att barnen använder begreppen källsortera, ett centralt hållbarhetsbegrepp. Gemensamt kopplar barnen i exemplen ovan sortering till miljöarbete och det framgår också att det de gör i förskolan påverkar vad som sker i hemmet.

Att människor förstör naturen för djuren blir ofta synligt i kommunikationen. Detta kopplas oftast till att människor slänger skräp i naturen, både i skog och hav, och att det får konsekvenser framför allt för djuren, som blåvalen i exemplet nedan.

- F: Ja, precis, men är det bara fiskarna som skadas av skräpet i vattnet?
- B1: Jaa, en blåval, dom är jättestora och dom kan knappt se så ibland. När dom vill ta, när de dricker vatten från havet, då kanske det finns en plastpåse och då råkar ... då finns det en vass sak inuti och det kommer i munnen på valen när den tar vatten ... och då kan den skära sig i halsen.

Barnen som pratar om skräp i naturen verkar veta att djur inte mår bra av att äta skräp. Nedskräpning är centralt inom hållbarhetsarbetet, inte minst hur man ska agera för att minska nedskräpningen. Som vi ser nedan kopplar barn nedsmutsningen till vuxna, och menar att det inte är barn som skräpar ner. Barnen har också idéer om hur man ska lära andra att inte skräpa ner.

- B1: Kan det vara människor som har slängt det på marken?
- B2: För om det ligger fimpar på marken så
- [...]
- B2: Så vitt jag vet så röker inte råttor.
- [...]
- B2: Vi kan skicka brev till människor som slänger skräp!

Odla är också ett vanligt innehåll inom temat relationen människa natur. Det kan handla både om att odla något inomhus eller ute på förskolegården. Här riktar sig samtalen ofta mot hela

odlingsprocessen, vad som krävs för att något ska gro och växa, det vill säga förutsättningar för att odla växter och mat.

B1: Hon planterade en massa träd och de växte. Hon behövde frön, sol, jord och vatten, för då växte de.

B2: De gick in i staden när det levde en massa nya träd, människor kom ut då och ville vara där.

B3: Människor fick träd och blev glada.

F: Men varför tror ni det finns träd, vad kan träd göra?

B2: Dom kan ge en massa äpplen.

[...]

F: Vad behövs träd till i stan.

B2: För att det ska bli fint.

F: Behövs de för något annat?

B3: Att fåglarna ska kunna sitta i dom.

B1: För att humlorna ska suga på blommorna.

B3: De kan ge oss papper, men då måste vi hugga ner dom och träd ger oss luft.

I det första excerpt ser vi hur en liten grupp barn både talar om förutsättningar för att något ska växa, och om vilken nytta och glädje människor har av träd. Det blir fint av träd, säger B2, det vill säga en estetisk reflektion. Trädet producerar också frukt och mat är en viktig aspekt av hållbarhet. Det finns också annat i naturen som alla behöver – vatten och sol, som ju kopplar direkt till klimatfrågor. I det andra excerpten ser vi att B1 vet att insekter behöver blommor, en viktig aspekt av den biologiska mångfalden. B3 säger att träden producerar luft, en början till kunskaper om trädens syreproduktion och i förlängningen kunskap om fotosyntesen.

F: Men är gräset viktigt?

B1: Det vet jag inte men solen. Om den slocknar så dör alla.

B2: Inte min pappa.

B1: Jo, alla dör, eller hur?

[...]

F: Pratar om vatten, ser ni vad som händer här när byxorna torkar?

B1: De åker uppåt.

B2: Till himlen.

F: Kommer ni ihåg vad det heter?

B2: Av någonting.

F: Menar du avdunstar?

B2: Just det, sen regnar det ner igen.

F: Vad kallas det när det går runt, runt.

B2: Kretslopp, vet jag!

Ovan ser vi ett exempel där barn refererar till människors behov av sol. B2 vet också att vatten avdunstar och att det heter kretslopp. Människor har nytta av växter, precis som vattnets kretslopp är viktigt för människor.

Sammanfattningsvis har vi sett i detta tema, relationen människa och natur, hur barnen ger uttryck för olika relationer mellan människa och natur. Sortering av avfall och kompostering är

något som många barn har kunskap om. Många samtal vittnar om att barnen inte bara vet att man ska sortera avfall, utan också att det leder till en process där det kan användas igen eller bli till något annat, en begynnande hushållning med resurser. Denna kunskap transformerar inte bara förskolans vardag utan i samtalen framgår att barnens kunskap om källsortering och kompostering påverkar deras familjer och vardagen i hemmet. I detta tema framträder även samtal om naturen och naturvetenskap, och barnen visar kunskaper om växter och djur, kemiska processer och fysikaliska fenomen, en viss förståelse för den ekologiska dimensionen av hållbarhet. Detta innehåll kan kopplas direkt till läroplansmålen om hur olika val människor gör i sitt vardagsliv bidrar till hållbarhet (Skolverket, 2025). Vi ser här exempel på att barnen använder begrepp som är centrala i hållbarhetsarbetet, och inte minst hur man agerar på hållbara eller ohållbara sätt. I temat relationen människa och natur berättar samtalen om förskolans transformativa arbetssätt och barnens initiativ i ett transaktivt förhållningssätt.

Relationen mellan människa och samhälle

I det tredje temat, relationen mellan människa och samhälle, riktas relationerna mot vad som händer i samhället och dess olika institutioner och funktioner. Detta tema kan också kopplas till den sociala dimensionen av hållbarhet, men av ett annat slag än i det första temat om relationer mellan människor. Här görs kopplingar till ekonomi, transporter och ojämlikhet. Här anar vi att barn talar som lokala och globala medborgare. Vi ser också att relationer mellan människa och samhälle kopplas till miljö och till pengar, det vill säga till miljömässiga och ekonomiska dimensioner av hållbarhet. Detta i sin tur innebär att detta tredje tema innehåller mer av ett helhetsperspektiv där både människa, natur och samhälle ingår.

I boksamtalen pratar barnen om *träd* som de ser som viktiga inte enbart för klimatet, utan också för att tillverka redskap som människor behöver, såsom möbler och papper. Därför blir träd och användningen av trä till olika saker i samhället för barnen också en fråga om hur människors vardagsliv är relaterade till naturen.

B1: Det är mycket som handlar om träd – för tavlor är gjorda av trä, ett bord, stolar.

F: Har ni mycket hemma som är gjort av trä?

B2: Bara golvet.

B3: Jag har trä i min våningssäng, kökssoffan ...

Människor behöver inte bara saker från naturen, de behöver också varandra. Samtalen nedan visar att ett samhälle består av olika *institutioner* och *funktioner*, som är betydelsefulla för alla människor.

Boken *På andra sidan ån* visar hur ett samhälle är beroende av olika institutioner, yrken och funktioner, som barnen i samtalen inser är nödvändiga för ett samhälle. Därför är bron så viktig eftersom den knyter samma de olika delarna av byn. Om man ingen bro har så försvåras en massa funktioner i ett samhälle. Samtalet lyfter vikten av samarbete, som är centralt och nödvändigt för att samhället ska fungera. En bro över en å som knyter samman samhället till en helhet, har en viktig funktion:

F: Å sen blev bron ny och de kunde gå till varandra och de blev sams igen och kunde gå på bron för att få hjälp. Vad tänkte du om det som hände i boken?

B1: Ingen aning.

F: Vad tänker du om när de blev ovänner?

B1: Det var dåligt!

B2: För att de behövde varandra?

B1: Dom kan gå på bron och få hjälp och få saker av varandra, laga skor, köpa bröd, laga byxor hos skräddaren, att doktorn kan komma ...

Cirkulär ekonomi är en ekonomisk modell som syftar till att maximera resursanvändning och minimera avfall genom att återanvända, återvinna och reparera produkter. Det är en av huvudprinciperna för ett mer hållbart samhälle, och något som diskuteras i flera boksamtal. Olika sätt att lyfta fram detta med förskolebarnen är att prata om pengar, att använda kreditkort eller att spara för att kunna köpa olika saker. Olika institutioner och funktioner i samhället ur ett hållbarhetsperspektiv har tagits upp i flera boksamtal.

F: Vad ska man då ha pengar till?

B1: I affären.

F: Tar man med pengar till affären, vad händer där?

B1: Man lämnar dom i affären så får man en tårta.

F: Men mosse och Pips [figurer i boken] pengar var ju slut, hur gör man då?

B2: Då kan man hämta nya i en affär.

B1: Jag har en spargris hemma!

Här pratar barnen om pengar och de vet att allt som ska köpas kostar pengar, men däremot tycker B2 tro att man bara hämtar nya pengar när de är slut, vilket inte är konstigt eftersom de ser föräldrar gå till bankomaten och hämta ut pengar.

F: Tilly fick ju höra av sin mamma om pengar på kortet och ordet bankomat finns det ju något som heter.

B1: Man kan köpa kläder, man kan köpa tavlor, man kan köpa nya skor, ny dator.

F: Kan man köpa det varje gång?

B1: Man kanske måste spara först för en dator kostar mycket.

B2: Man kunde gått till affären och köpt mat till pojken som inte hade mat på kreditkortet.

Här ovan kan vi också se hur pengar på ett kreditkort kan vara något som man kan använda för att hjälpa någon annan som inte har pengar. Här handlar det indirekt om att vara fattig eller rik. Rika människor kan hjälpa fattiga.

I nästa excerpt handlar det om att panta burkar och flaskor för att de ska bli nya burkar och flaskor, vilket ju också är en ekonomisk hållbarhetsaspekt genom minskad materialåtgång. Barnen visade också att de vet att när man pantar kan man få pengar som kan användas till andra saker.

F: Vi tar hem flaskan så vi kan panta den, säger pappa [läser i boken], stannar upp och frågar: Vet du vad man gör när man pantar?

B1: Man stoppar flaskor i en maskin.

F: Det kallas återvinning. Varför är det viktigt att återvinna?

B2: De sätts tillbaka i mataffären ... det görs nya flaskor, men de ser likadana ut när de kommer till affären.

Däremot är det betydligt mer konkret att förstå vad det betyder *att spara* eller *att inte slösa*, något som de ofta pratar om i samtalen. Samtalen handlar oftast om el, vatten eller papper att rita på. När boken *Knacka på* användes i ett boksamtal med de yngsta barnen visar ett 2-årigt barn sin kunskap om att spara el.

B4: Ingen lampa hos lille Kalle, en tavla, men vi trycker av knappen när vi lämnar rummet.

I flera samtal diskuteras även olika typer av energislag, som vi ser nedan.

F: Vilka är det som behöver el?

B1: Det är människor.

F: Vad behöver vi elen till?

B2: Vi behöver den så det blir ljust på natten.

B2: Där ser vi ett vindkraftverk.

B1: Där är ett till.

B2: Och fåglar och solpaneler.

[samtalet fortsätter om bilar och hur träden mår]

B2: Där är det massor av avgaser.

Här ser vi hur barnen kopplar el till lampor, men också att de ser alternativa elkällor som vindkraft och solpaneler. Diskussionen fortsatte i samtalet och barnen vet att avgaser påverkar djur och natur. *Transporter* av olika slag kopplas i boksamtalen till klimatet och till utsläpp och diskuterades i relation till hållbarhet.

F: Pino kör vidare, han kör länge sin buss. Tänk om han måste åka och tanka gas.

B2: Ja tanka gas!

F: Var får bussen sin gas från?

B2: Vatten.

B3: Nej, bruna påsen.

B1: Maten.

F: Ja i den bruna påsen finns det mat och av maten får bussen ...

B1: Bensin.

[...]

F: Är det bra att man åker med så många bilar?

B2: Nääää.

F: Man kan åka ...

B2: Tillsammans i en buss.

Vi ser ovan att en del barn verkar vara medvetna om att det går att tanka bussar med biogas. Att det är bra för naturen, fast här kallar ett barn det för bensin. Och som vi ser ovan kopplar B1 matsvinnet i "bruna påsen" till biogas och bussens drivmedel. Exemplet, både ovan och i excerpten nedan, kan också kopplas till klimatet och miljön i ett bredare perspektiv.

B1: Elbilar är bra men andra bilar är inte bra. De har avgaser.

F: Vad gör avgaserna då?

B1: Smutsar ner

F: Vem gillar inte det då?

B1: Djur och natur.

Planeter och solen är innehållsliga aspekter i samtalen som också är centrala i klimatfrågor och vår framtid. När det gäller planeter kan det till exempel vara att man pratar om jorden som *Tellus*. Men också hur människor, djur och växter är beroende av solen.

- F: Varför är Jorden svettig?
 B1: Stackars Jorden.
 F: Stackars Jorden, nu ska vi leka doktor. Hej Jorden hur mår du idag?
 B2: Host, host, host.
 F: Jag känner mig sjuk, och är hostig ... har hög temperatur [lekdialogen fortsätter]
 [...]
 F: Men stackars Jorden, vi får lyssna på dina lungor. nej det låter inte bra.
 B2: Mamma röntgar där.
 F: Ja då måste vi röntga som din mamma gör på sjukhuset.
 B1: Vi måste vara snälla mot Jorden!

I den bok som inspirerade till detta samtal används samma begrepp om att vara sjuk för både människa och för jorden, något som barnen känner igen och är med på, trots att vetenskapligheten i denna koppling kanske kan ifrågasättas. Ett barn berättar om sin mamma som arbetar med att röntga patienter på ett sjukhus vilket förskolläraren också bejakar. Här kan vi se att samtalet handlar om bearbetning av klimatförändringar, genom liknelsen att jorden är sjuk, även om barnen och förskolläraren inte använder begreppen i sig.

Återbruk, genom att skänka saker eller att köpa saker och kläder som redan någon annan har använt, blir tydligt i exemplet nedan. *Loppmarknad* (loppis i texten) och *Second-hand* är något som har blivit mer utbrett i samhället på senare år av hållbarhetsskäl, både med avseende på ekonomi och återbruk. I dessa samtal kommer ekonomi och natur samman i hållbarhet.

- F: Hur gör du för att hålla dig varm Stina?
 B1: Jag har tröja och jacka, man måste ha fleece och överdrag. Ibland har man inte pengar och då kan man gå på loppis.
 F: Ja loppis är bra då kan man använda andras grejer i stället för att producera nya.
 B1: Min mormor går alltid på loppis, hon säger att det är billigare så kan man spara mera och köpa lördagsgodis!
 B1: Men jag tycker att det är typ billigt!
 F: Att det är billigt på loppis?
 B1: Och så finns det leksaker och vanliga grejer.
 [...]
 F: Vad är det för skillnad på loppis och en vanlig affär?
 B2: Det är billigare.
 B2: Att det är grejer som de köpt från en affär och som dom använt kommer till loppisen [...] det som man inte vill ha mer åker till loppisen ...
 F: Varför gör man så tror du?
 B2: För det är bättre för naturen.

I exemplet ovan ser vi just hur samtalet kommer att fokusera både på ekonomiska aspekter, som att det är billigare på loppmarknader, och att om man handlar där så bidrar man till att spara

på naturens resurser. I nästa exempel handlar samtalet om att ge bort kläder som kan komma någon annan person till godo, vilket ju både handlar om återanvändning och socialt relaterat ansvarstagande. Det handlar om människors val och agerande för en hållbar värld.

B: Man lägger [kläderna] i en påse där några andra kan få dom.

F: Ja just, kläder kan man ju faktiskt också återvinna eller ge bort!

B1: den blåa som vi lämnar kläder så någon annan kan få dom.

Exempel från samtalen ovan handlar om att *spara på resurser* genom att *skänka saker* eller att köpa saker och kläder som redan *någon annan har använt*. Dels går det åt mindre pengar för den som handlar, dels så går material och resurser inte till spillo. Vi ser att samtalen kan växla mellan aktiviteter i deras närhet till aktiviteter som påverkar omvärlden. Samtalen visar att barnen är medvetna om vad som pågår och diskuteras i samhället, men gör sina egna kopplingar och tolkningar.

F: Vad betyder hållbar utveckling?

B1: Att man ska vara rädd om Jorden och inte kasta skräp i naturen.

B3: Så frön och göra tomater och mata maskarna.

B2: Det dumaste man kan göra är att ljuga och stjäla. Det är dumt som vissa gör, kidnappar folk. Fula gubbar och tanter som låtsas vara snälla och bjuder på godis eller säger att de har en hund eller katt. Sen tar de barn.

F: De flesta är nog snälla, men man ska aldrig följa med någon man inte känner.

B4: Jag tycker det är fel att man sätter barn i fängelse, det kan man göra när de är tonåringar.

F: Kommer ni ihåg vilket globalt mål det är? [pekar på målet minskad ojämlikhet] Minskad ojämlikhet, vad tänker ni då?

B4: Alla är lika viktiga, djur också fast vi är olika, man tycker om olika saker.

B1: I Ukraina är det krig, de slåss för sitt land.

I excerpten ovan ser vi hur det börjar med att man talar om jorden och att man behöver odla mat, som tomater, men också om värderingar om *att inte förstöra jorden* genom att slänga skräp. Här framträder även moraliska aspekter som hur man ska bete sig, som att inte stjäla eller kidnappa barn. När forskolläraren kopplar samtalet till det globala målet om minskad ojämlikhet, kopplar barnen detta till allas lika värde – både människor och djur.

Om man inte har pengar kan det vara ett uttryck för att man är fattig och behöver hjälp, inte minst genom att det kan leda till att man svälter. Klimat och svält är centrala frågor att lösa för en hållbar värld, något som också förekommer i boksamtalen. I följande excerpt om klimatfrågor talar de om brist på vatten, värme och torka, något som påverkar att människor svälter.

F: Varför tror ni det slutade att växa potatis?

B1: Därför att landet ... därför att inget vatten kom, bara några droppar från hinken.

F: Vad hade hänt med vattnet då?

B2: Det tog slut för det var så mycket värme.

F: För mycket värme. Varför kom det så mycket värme?

B3: För det var sommar!

B3: Dom håller på att svälta ihjäl.

F: Precis, varför då?

B3: Dom skulle äta och fick bara en potatis, det räcker ju inte till alla ... dom kunde ju svälta.

Detta knyter också till enstaka exempel från samtalen på *fattigdom* och *att minska ojämlikheter*. I följande boksamtal diskuteras fattigdom i relation till brist på vatten.

- F: Eller så har kanske inte alla familjer tillgång till vatten så som vi har? Vissa familjer måste gå långt för att hämta vatten.
- B2: I andra länder. Det visste faktiskt jag för jag har sett det på TV.

Vi ser också nedan hur barn pratar om fattigdom.

- F: Här har vi ju Annalisa [figur i boken] som ska gå i väg någonstans.
- B1: Ja, hon kanske är fattig och vill ha mer pengar för [...] hon vill gå till sjukhuset och få ett nytt barn.

Sammanfattningsvis när det gäller temat om relationer mellan människa och samhälle har vi i kommunikationerna mellan förskollärare och barn sett hur samhällsfunktioner som sophantering, transporter, cirkulär ekonomi och demokrati finns närvarande i barnens kunskande och meningsskapande. Barn verkar ha kunskap om att det är bättre för samhället om man åker buss, att det finns fattiga människor som vi kan behöva hjälpa, men också att man kan återanvända saker för att spara resurser. Det tredje temat uppvisar innehåll som integrerar de tre dimensionerna av hållbarhet; social, miljömässig och ekonomisk. Barnen visar exempel på ett holistiskt tänkande, där de associerar autentiska situationer i sin vardag till komplicerade och mångfasetterade hållbarhetsfrågor. De funderar över helhetliga och möjliga förändringar, transformationer, som behöver göras i samhället, och de är beredda att själva agera vilket är i linje med ett transaktivt förhållningssätt. Även om barnen i studien inte talar om klimatförändringar, så förekommer det rikliga exempel på hur de har utvecklat insikter om miljö och klimatfrågor och hur människa och natur påverkar och påverkas av människans olika val i vardagen och om, resursanvändning och nödvändigt agerande.

Diskussion

I denna studie är fokus på förskollärares boksamtal med förskolebarn och de innehåll om hållbarhet som lyfts i dessa boksamtal. Att arbeta med hållbarhetsfrågor skrivs numera fram i policydokument och styrdokument. UNESCO (2020) talar idag i sin handlingsplan om flera samtida kriser: den planetära krisen, klimatkrisen, utsläppen av avgaser samt hotet mot biologisk mångfald, ojämställdhet och ojämlikhet, men även om betydelsen för att alla, unga som gamla, aktivt arbetar för en hållbarare värld.

Resultatet av studien visar att de deltagande förskollärarna från programmet *Hållbar förskola* kommunicerar med barn om många olika hållbarhetsaspekter och att barns erfarenheter och tänkande om olika hållbarhetsfrågor synliggörs. I analysen av boksamtalen framträder tre olika teman 1) relationen människor emellan, 2) relationen människa och natur, och 3) relationen mellan människa och samhälle, tre teman där den relationella aspekten mellan människor, natur och samhälle tar olika form (jämför Mellor, 2025).

Det första temat om relationer mellan människor framstår som ett tema som alltid har varit centralt i svensk förskola, och då kanske kan ses som "business as usual" (Ärlemalm-Hagsér & Pramling Samuelsson, 2021). Samtidigt är den sociala dimensionen viktig, inte minst för de allra yngsta barnen som i förskolan möter ett "minisamhälle" där de ska lära sig att leva och verka med olika individer. I UNESCO:s handlingsplan (UNESCO, 2020) lyfts sociala och emotionella aspekter fram, eftersom man måste utveckla självinsikt, empati och känna sig berörd och engagerad för att vilja och kunna göra något åt olika hållbarhetsproblem.

Det andra temat om relationen människa och natur visar att barn har många tankar och kunskap om att djur far illa när människor slänger skräp i naturen, både i skogen och i havet. I detta

innehåll återfinns kunskap grundad av närheten till naturen och om människans beroende av naturen. Innehållstemat om människa och natur handlar om vidare och flerdimensionella relationer, både med natur, miljö, samhälle, klimat och den globala världen. Detta tema tyder på att barn har fått erfarenheter i förskolan och hemmet som gör att de kan fundera och kommunicera kring dessa frågor. Detta har även visats i tidigare studier (Davis & Elliott, 2024). Det verkar finnas en grundläggande förståelse för vikten av att arbeta med hållbarhetsfrågor i förskolan. Argumentationen är att det är av betydelse eftersom jordens resurser inte räcker till, att naturmiljöer blir utsatta för nedskräpning och biologisk utarmning och att det är människans agerande som orsakar denna negativa utveckling (Ärlemalm-Hagsér, 2022; Ärlemalm-Hagsér m.fl., 2023). I studiens resultat synliggörs att barnen har idéer och förslag till lösningar på dessa problem, att de har grundläggande förståelse för betydelsen av transformation och att förskolan ger utrymme för barns aktörskap gällande vardagens dilemman – ett transaktivt förhållningssätt.

I det tredje temat – relationen mellan människa och samhälle – ser vi att främst de äldre barnen samtalat inom detta tema, även om det förekommer bland de yngre barnen. Det överensstämmer med kunskap om barnens kognitiva förmågor, där de yngsta barnen behöver uppleva konkreta situationer att relatera till, medan äldre förskolebarn kan tänka och föreställa sig mer abstrakt och uppfatta andra typer av relationer i samhället (Hwang m.fl., 2005).

Det är värt att notera att så många boksamtal har kommit att handla om innehållstema som omfattar aspekter som förskolan som regel inte har så stor erfarenhet av att behandla, innehåll som exempelvis fattigdom, utsläpp, avgaser och ekonomi. Vår studie visar att dessa frågor, relaterade till hållbarhet i ett vidare perspektiv, är närvarande i barnens värld, och i förskolan. Just ekonomi, inklusive budgetfrågor och pengar, var ett område som nästan ingen av deltagarna beskrev att de brukade undervisa om vid Ifousprogrammets början (Engdahl m.fl., 2021), men som oftare exemplifierade innehåll i deras arbete med barnen vid programmets slut.

I både detta tema om relationen mellan människa och samhälle samt i temat om relationen människa och natur lyfter barnen fordon och transporter. Att barn är medvetna om transporters inverkan på miljön har Borg (2014) tidigare visat i sina studier. Ett ytterligare innehåll som lyfts i några samtal kretsar runt fattigdom. Samtalen ger här en annan bild än vad som framträder i Dolks (2024) studie som visar att förskollärare undviker att kommunicera med barn om frågor om fattigdom som till exempel att ett barn tolkar att en kvinna är fattig och behöver ha mer pengar för hon vill gå till sjukhuset. Om vi ser på läroplanens normer och värden och dess målskrivningar (Skolverket, 2025) framstår de som något som förskollärarna i denna studie arbetar aktivt med och som barn blir intresserad av. Här framträder både ett transformativt som ett transaktivt förhållningssätt i samtalen mellan barn och förskollärare (se vidare Jickling & Sterling, 2017; Säfström & Östman, 2020). Barnen föreslår i boksamtalen förändringar som kan bli bestående och de är beredda att själva aktivt arbeta för förändring. Vidare visar studien på ett dialogiskt läsande (jfr. Cohrssen m.fl., 2015), där förskollärare och barn delar en gemensam arena – samtalet om en hållbar eller icke hållbar nutid och framtid.

Det är mycket tillfredsställande att se barnens frimodighet i samtalen, vilket relaterar till läroplansmålet "intresse för och förmåga att uttrycka tankar och åsikter så att de kan påverka sin situation" (Skolverket, 2025, s. 17). Det finns med som en dimension i de narrativa samtalen där barn associerar och kopplar innehållet i boksamtalet utanför själva bokens innehåll. Att lyssna till och ge utrymme för barnens röster liksom att låta dem påverka sin omgivning är ett uppdrag både i läroplanen och enligt barnkonventionens Artikel 12 (FN, 1989).

Den svenska läroplanen för förskolan är inte uppdelad i ämnen, vilket ger förutsättningar för ett holistiskt temaorienterat arbete, något som är nödvändigt för att kunna greppa de komplexa frågor som hållbarhet utgör (Borg m.fl., 2024). Läroplanen pekar också ut barnet som en helhet,

det vill säga man ska inte som förskollärare endast arbeta med barns kognitiva förmågor utan också med sociala och emotionella aspekter av barns utveckling. Här innebär förskolans tradition en större potential än skolans att holistiskt möta de komplexa krav som ställs på utbildning och undervisning i, om, och för hållbarhet (Davis & Elliott, 2024).

Kommunikation och språk är det område i förskolans läroplan som har flest mål och som har fått nya mål och riktlinjer vid den senaste läroplansrevideringen (Skolverket, 2025), vilket markerar hur viktigt detta område är i förskolan. Boksamtal är en form av prioriterad kommunikation som lyfts fram i läroplanen. Vår studie visar att boksamtal som arbetssätt är betydelsefulla för barns lärande om och för hållbarhet genom att man knyter ihop ett centralt innehåll med förmågan att kommunicera. Berättelsen blir här en viktig del i barns och vuxnas utforskande och delade upplevelser av hållbarhet vilket även beskrivits av Kall med kollegor (2024). I kommunikationen finns alltid ett innehåll och det är därför boksamtal kan bli centrala, både som innehåll och som förskolepedagogiskt arbetssätt och metod.

Alla frågor om hållbarhet har en värdegrundsdimension, som vi i denna studie ser betydligt fler exempel på än i tidigare studier (Engdahl m.fl., 2021). Att kommunicera med förskolebarn om värdefrågor i samhället ingår i uppdraget. Förskolans läroplan (Skolverket, 2018) innehåller sedan 2018 en vidgad värdegrund genom tilläggen om barnets rättigheter och utbildning för hållbar utveckling. Vi ser i dessa samtal att förskollärarna lyfter fram utmanande ämnen och områden i samtalen med barnen. Som vi tidigare har diskuterat anser Dolk (2024) att det dock finns ett motstånd mot att lyfta exempelvis frågor om tiggeri. Hon menar att svåra ämnen inte enbart verkar undvikas med koppling till barnens ringa ålder, utan på grund av en osäkerhet när det gäller att undervisa om olikhet och ojämlikhet mer generellt.

Fattigdom och social (o)rättvisa är synnerligen centrala frågor inom utbildning för hållbarhet och vi menar att vuxna måste våga möta dessa samhällsfrågor. Vi ser en del exempel på sådana ämnen i samtalen i vår studie, till exempel om att det finns fattiga människor eller att barn i andra länder har andra livsvillkor än vi i Sverige.

Förskollärarnas agerande och strategier i boksamtalen utgör exempel på det som Bruner (2006) benämner, såväl narrativa (berättande) som paradigmatiska samtal (vetenskaplig och logiska). Förskollärarna ställer frågor både för att se vad barn kommer ihåg från boken de läser och för att be barn berätta och associera fritt relaterat till innehållet i boken med syfte att fördjupa och bredda barnens kunskap. Båda sätten att kommunicera med barn är nödvändiga, men det är viktigt med en balans (se Pihl, 2022). I den här studien var det vanligare med frågor av att minnaskaraktär i samtalen. Det kan relateras till en tidigare uppgift där förskollärarna i FoU-programmet *Hållbar förskola* genomförde öppna barnsamtal kring hållbar utveckling. Även där fanns samtal med fråga-svar, med fokus på att komma ihåg (paradigmatiska), liksom gemensamma dialoger mellan barn och förskollärare (narrativa) (Engdahl m.fl., 2023). Det öppna associerande sättet att samtala kan utvecklas vidare, exempelvis i riktning mot ett mer dialogiskt, lekresponsivt arbetssätt. I ett sådant arbetssätt stöds barns möjligheter till aktiv medverkan, initiativförmåga och inflytande – aspekter som är viktiga för hållbarhet (Wallerstedt & Pramling, 2023).

Studien visar vidare att förskolebarn har kunskap och intresse för hållbar utveckling och att det är motiverat att förskollärarna fortbildar sig och planerar undervisning för hållbarhet. De äldre förskolebarnen tillför kunskaper om innehållsliga områden kopplade till deras omvärld. Därför behöver förskollärare utveckla kompetens att föra samtal med barnen om svårare områden, till exempel fattigdom, värderingar och krig. Kompetensutveckling av det slag som FoU-programmet *Hållbar förskola* (Ifous, 2025) genomför utgör ett verkningsfullt stöd. Flerårig samverkan mellan förskollärare, förskoleforskare och huvudman verkar vara ett betydelsefullt sätt att påverka undervisning, utbildning och miljö i förskolan.

Hur ska man då se på data för analys inom ett forsknings- och utvecklingsprojekt där deltagarna själva genererat data? Å ena sidan kan man konstatera att deltagarna fått liknande uppgifter flera gånger under projektiden och transkriberat samtal mellan sig själva och olika barn, så de har fått en vana att transkribera sina inspelningar. Vi ser i transkriberingarna inga tecken på att de har förskönat händelseförloppet eller bearbetat texterna genom att skriva in fullständiga meningar eller ändrat texten på annat sätt. Det språk som framkommer, är det vi känner igen från tidigare studier som barns sätt att uttrycka sig, också med barn som inte har svenska som modersmål eller de yngsta barnen. Å andra sidan kan vi inte veta om förskollärarna i sina boksamtal valt barn som de själva bedömer som bättre på att uttrycka sig än andra barn. Vi gör i denna artikel inga anspråk på att resultaten är generaliserbara. Det vi analyserar fram är resultat från den data vi erhållit från förskollärare som medverkar i ett forsknings- och utvecklingsprogram utifrån de boksamtal de genomfört med några barn i sina barngrupper.

Slutsatser

Studien motiveras med att det finns få studier specifikt om boksamtalet som arbetssätt i relation till lärande om hållbarhet i förskolan. Resultaten visar att boksamtal i förskolan kan vara ett stöd i undervisningen om komplexa innehåll samtidigt som boksamtal är ett stöd för barn att utveckla både sitt språk och sitt kunnande om hållbarhet. Studien bidrar därmed även till forskningsläget om hur litteratur kan användas i förskolans undervisning. Vi har dragit följande slutsatser av resultatet kopplat till aktuell forskning:

- Barnen lever i sin samtid och får erfarenheter dagligen (i hemmet och i förskolan) av det som händer i världen, och därför kan de också göra kopplingar till innehåll som berör hållbarhet. Det är nödvändigt att förskolans personal är beredd att möta barns frågor och funderingar, men också att själva initiera frågor om den värld vi lever i.
- Hållbar utveckling förstås holistiskt vilket innebär att förskollärarna kan använda sig av en variation av böcker för att koppla till hållbarhet, vilket vi också såg i studien att de gjorde. Att förskollärarna använde så många olika böcker tyder på att de har insikt i att man kan använda nästan vilken bok som helst och koppla ihop innehållet med hållbarhet – boken behöver inte ha en titel om hållbarhet!
- Kunniga förskollärare kan lyfta innehåll kopplat till hållbar utveckling i samtal med barnen. Ju mer fakta och kunnande man har som förskollärare om hållbarhetsfrågor, desto större möjlighet har man att möta barns frågor. Men det är inte endast kunnande om hållbarhet som krävs i arbetet med barnen, utan också kunnande om kommunikation, att kunna närma sig barnens värld och anpassa utbildningen och undervisningen till barns nivåer, erfarenheter och intressen.

Denna studie använde forskningsfrågan: Vilket innehåll relaterat till hållbarhet görs synligt i boksamtalen mellan förskollärare och barn? Frågan har besvarats ovan genom rikliga excerpt från boksamtalen. Samtidigt visar resultatet på behov av fortsatt forskning, exempelvis runt frågor som: Hur kopplas barnens tankar och förslag, med ursprung i samtalen om hållbarhet, till ett kreativt förändringsarbete i förskolans rutiner och traditioner? och Hur gestaltas konkret förskolebarnens rätt till delaktighet och inflytande i övergången till en hållbar förskola?

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldböck, K. (2017). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur.
- Backman, A. (2020). Med barns perspektiv på innehåll i barnböcker och undersökande boksamtal. I I. Pramling Samuelsson & N. Pramling (Red.), *Förskollärares egen forskning: Praktiska exempel* (s. 21–42). Studentlitteratur.
- Backman, A. (2023). 'But dragons don't exist, do they?': Preschoolers' focus in determining whether a picturebook is a non-fiction or not. *Journal of Early Childhood Literacy*, 25(2), 367–393. <https://doi.org/10.1177/14687984231161115>
- Beck, I. & McKeown, M. (2001). Text talks: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children. *The reading teacher*, 55(1), 10–20.
- Borg, F., Pramling Samuelsson, I. & Gericke, N. (2024). Developing a whole (pre)school approach to sustainability: Insights from global citizenship and early childhood education across Nordic countries. I A. E. J. Wals, B. Bjønness, A. Sinnes & I. Eikeland (Red.), *Whole school approaches to sustainability: Education renewal in times of distress* (s. 167–175.) Springer.
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N. & Terry, G. (2019). Thematic analyses. I P. Liamputtong (Red.), *Handbook of research methods in health and social sciences* (s. 843–860). Springer.
- Bruner, J. (2006). Narrative and paradigmatic modes of thought. I *In Search of pedagogy: The selected works of Jerome Bruner*, Vol. 2 (s. 116–128). Routledge.
- Bylund, A. & Björk-Willén, P. (2015). Multilingual becoming in reading: a picture storybook-reading-assemblage in early years education. I S. Mourao & M. Lourenco (Red.), *Early years second language education: International perspectives on theory and practice* (s. 78–92). Routledge.
- Cohrssen, C., Niklas, F. & Tayler, C. (2015). 'Is that what we do?' Using a conversation-analytic approach to highlight the contribution of dialogic reading strategies to educator–child interactions during storybook reading in two early childhood settings. *Journal of Early Childhood Literacy*, 16(3), 361–382. <https://doi.org/10.1177/1468798415592008>
- Chambers, A. (2014). *Böcker inom och omkring oss*. Gilla Böcker.
- Davis, J. & Elliot, S. (Red.). (2024). *Young children & the environment: Early education for sustainability* (3 uppl.). Cambridge University Press.
- Dolk, K. (2024). Att hantera tiggeri som samhällsfenomen i förskolan: Pedagogiska och etiska svårigheter kring ett känsligt och kontroversiellt ämne. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 29(1–2), 74–96. <https://doi.org/10.15626/pfs29.0102.04>
- Engdahl, I., Pramling Samuelsson, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (2021). Swedish teachers in the process of implementing education for sustainability in early childhood education. *New Ideas in Child and Educational Psychology*, 1(1), 3–23. <https://doi.org/10.11621/nicep.2021.0101>
- Engdahl, I., Pramling Samuelsson, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (2023). Systematic child talks in early childhood education: A method for sustainability. *Children MDPI*, 10(4), 661. <https://doi.org/10.3390/children10040661>
- Engdahl, I., Pramling Samuelsson, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (2024). How preschool education in Sweden contributes to cultures for sustainability: Rights and Equity at the core of ECEfS? I J. M. Davis & S. Elliott (Red.), *Young children & the environment: Early education for sustainability* (3 uppl.) (s. 255–273). Cambridge.
- FN. (1989). *Konventionen om barnets rättigheter*.
- FN. (2015). *Globala målen för hållbar utveckling*.

- Hwang, P., Lundberg, I., Rönnerberg, J. & Smedler, A.-C. (Red.). (2005). *Vår tids psykologi. Natur och kultur*.
- Ifous. (2021). *Plan för forskning- och utvecklingsprogrammet: Hållbar förskola*.
- Ifous. (2025). *Små steg: Stora avtryck*.
- Jickling, B. & Sterling, S. (2017). Post-sustainability and environmental education: framing issues. I B. Jickling & S. Sterling (Red.), *Post-sustainability and environmental education: remaking education for the future* (s. 1–11). Palgrave Macmillan.
- Johansson, G. & Åstedt, I. (1996). *Förskolans utveckling: Fakta och funderingar* (2 uppl.). HLS förlag.
- Kall, A.-S., Uhrqvist, O. & Asplund, T. (2024). What's the matter in education for sustainable development?: How sustainability stories make matter as issues or problems. *Environmental Education Research*, 30(4), 544–559. <https://doi.org/10.1080/13504622.2023.2213418>
- Kindle, K. (2011). Same book, different experience: A comparison of shared reading in preschool classrooms. *Journal of Literacy and Literacy Education*, 7(1), 13–34.
- Mellor, M. (2005). Ecofeminism and environmental ethics: A materialist perspective. I M. E. Zimmerman, J. B. Callicot, K. J. Warren, J. Klaver & J. Clark (Red.), *Environmental philosophy: from animal rights to radical ecology* (4 uppl.) (s. 208–227). Prentice Hall.
- Nilsen, M., Petersen, P. & Danielsson, K. (2023). Digital högläsning för flerspråkande i förskolan. *Utbildning & Lärande*, 17(4). <https://doi.org/10.58714/ul.v17i4.18253>
- Ohlsson, A., Gericke, N. & Borg, F. (2022). Integration of education for sustainability in the preschool curriculum: A comparative study between the two latest Swedish curricula. *Journal of Childhood, Education & Society*, 3(1), 12–27. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202231130>
- Pihl, A. (2022). *Children retelling stories: Responding, reshaping, and remembering in early childhood education and care*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet]. <https://hdl.handle.net/2077/73699>
- Pramling, N. (2023). *Lek och lärande på bibliotek*. Digiteket och Kulturrådet / Läsfrämjandet för folkbiblioteket.
- Pramling Samuelsson, I., Engdahl, I. & Årlemalm-Hagsér, E. (2024). Att genomföra systematiska barnsamtal– till nytta för hållbarhet i förskolan? *Educare*, (2), 84–106. <https://doi.org/10.24834/educare.2024.2.889>
- Pramling Samuelsson, I., Engdahl, I. & Årlemalm-Hagsér, E. (2025). What content in early childhood education for sustainable development is present in Swedish preschools? *International Journal of Changes in Education*, 2(1), 1–9. <https://doi.org/10.47852/bonviewI-JCE42023611>
- Sandels, S. (1945). Barnträdgårdslärarinnan. I S. Sandels & M. Moberg (Red.), *Barnträdgården: En handbok* (s. 193–203). Natur & Kultur.
- Simonsson, M. (2004). *Bilderboken i förskolan: En utgångspunkt för samspel*. [Doktorsavhandling, Linköpings universitet].
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan, Lpfö 18*.
- Skolverket. (2025). *Läroplan för förskolan, Lpfö 18 reviderad 2025*.
- SOU 1972:26. *Förskolan del 1: Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning*.
- Svenska OMEP. (2020). *OMEP:s skala för hållbarhet i förskolan*.
- Säfström, C. A. & Östman, L. (2020). Transactive teaching in a time of climate crisis. *Journal of Philosophy of Education*, 54(4), 989–1002. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12477>
- Sörlin, S. (2017). *Antropocen: En essä om människans tidsålder*. Weyler.
- UNESCO. (2005). *UN decade of education for sustainable development [2005–2014]*.

- UNESCO. (2020). *Roadmap for education for sustainable development*.
- Vetenskapsrådet. (2024). *God forskningssed 2024*.
- Vygotsky, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Bokförlaget Daidalos AB.
- Vygotsky, L. S. & Rieber, R. W. (Red.). (1998). *The collected works of L. S. Vygotsky, Vol. 5. Child psychology*. (M. J. Hall, Övers.). Plenum Press.
- Wallerstedt, C. & Pramling, N. (2023). *Att arbeta lekresponsivt*. Gleerups.
- Ärlemalm-Hagsér, E., Engdahl, I. & Pramling Samuelsson, I. (2023). Förskollärares mångfasetterade motiv för undervisning om hållbarhet. *Nordisk barnehageforskning*, 19(3), 1–22. <https://doi.org/10.23865/nbf.v19.345>
- Ärlemalm-Hagsér, E. & Pramling Samuelsson, I. (2021). "Business as usual"? Or transformative and transactive teaching leading towards the Agenda 2030 goals in Swedish early childhood education. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 9(1), 94–111.
- Ärlemalm-Hagsér, E. (2022). Förskolans utbildning i antropocen. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 27(3), 96–117. <https://doi.org/10.15626/pfs27.03.06>

Författarpresentation

Ingrid Pramling Samuelsson

Ingrid Pramling Samuelsson, professor emerita vid Göteborgs universitet, har bedrivit forskning om barns lärande, lek och hållbarhet, i 45 år, samt hur förskolan skapar förutsättningar för detta. Hon innehar också en UNESCO professur i ECE and Sustainable Development fram till slutet av 2029.

Ingrid Engdahl

Ingrid Engdahl är förskollärare samt docent i barn- och ungdomsvetenskap vid Stockholms universitet, numera senior forskare. Hennes forskningsområde omfattar bland annat toddlare, lek, vänskap, barnrättsfrågor samt hållbar utveckling i förskolan.

Eva Ärlemalm-Hagsér

Eva Ärlemalm-Hagsér är verksam som professor i pedagogik med inriktning förskolepedagogik vid Mälardalens universitet. Hennes forskning fokuserar främst på utbildning för hållbarhet i förskola och förskolläraryrket. Hon är convener i specialintresse gruppen Sustainability in Early Childhood Education inom European Early Childhood Education Research Association (EECERA) och leder och samordnar den internationella forskargruppen Transnational Dialogues in Early Childhood Education for Sustainability Research (TND).